

Változások a magyar agrárkereskedelemben az EU-tagság húsz éve alatt

JÁMBOR ATTILA – VÁSÁRY MIKLÓS

Kulcsszavak: EU-csatlakozás, agrárkereskedelem, hatások, kihívások.
JEL kód: Q17

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A cikk a magyar agrárkereskedelem változó mintáit elemzi húsz évvel a csatlakozás után. Az elemzést leíró statisztikákkal és a megnyilvánuló komparatív előnyök módszereivel végezzük el 2001–2023 között. A leíró statisztikák szerint a hazai agrárkereskedelem meglehetősen koncentrált mind célpiacok, mind termékcsoportok szerint. Az Európai Unió súlya alapvetően nőtt a hazai agrárkereskedelemben export és import oldalon egyaránt, amely a kelet-közép-európai agrárkereskedelmi kapcsolatok élénkülésének volt köszönhető.

A csatlakozás után egyértelműen csökkent a megnyilvánuló komparatív előnyök mértéke a Balassa-indexek szerint, ugyanakkor az agrártermékek közel fele meg tudta őrizni versenypozícióját az egységes piacon. A terméktérkép alapján végzett vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a hazai agrárkereskedelem szerkezete egyre inkább letisztult mintákat mutat.

Az eredmények rávilágítanak a hazai agrárkereskedelem szerkezetének állandóságára, amely hosszú távon kedvezőtlen a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számára. Húsz év távlatában sem sikerült az agrárkereskedelemben meglévő szerkezeti hiányosságokat orvosolni, úgy néz ki, inkább a status quo fenntartása valósult meg.

CHANGES IN HUNGARIAN AGRI-FOOD TRADE DURING 20 YEARS OF EU MEMBERSHIP

Keywords: accession to the EU, agricultural trade, impacts, challenges.
JEL code: Q17

The article analyses the changing patterns of Hungarian agricultural trade twenty years after accession. The analysis is carried out using descriptive statistics and the comparative advantage methodology for the period 2001–2023. Descriptive statistics show that domestic agricultural trade is rather concentrated both by target markets and by product groups. The weight of the European Union in domestic agricultural trade has increased substantially, both on the export and import side, due to the revival of agricultural trade relations between Eastern and Central Europe.

Jámbor Attila, egyetemi tanár, intézetigazgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, ORCID: 0000-0001-8089-7222, attila.jambor@uni-corvinus.hu

Vásáry Miklós, főiskolai tanár, Budapesti Metropolitan Egyetem, Szegedi Tudományegyetem, Budapest, ORCID: 0000-0003-4501-6367, mvasary@metropolitan.hu

After accession, the degree of comparative advantage clearly declined according to the Balassa indices, while around half of the product groups managed to maintain their competitive position in the single market. The studies based on the product map also showed that the structure of domestic agricultural trade is becoming more and more homogeneous.

The results highlight the stability of the structure of domestic agricultural trade, which is unfavourable for the Hungarian agriculture and food industry in the long term. Even after 20 years, the structural deficiencies in agricultural trade have not been remedied and seem to have tended to maintain the status quo.

BEVEZETÉS

2024. május 1-én volt húsz éve, hogy hazánk a kelet-közép-európai régió számos országával együtt csatlakozott az Európai Unióhoz. Nagy várakozások előzték meg a 2004-es csatlakozási kört minden érintett részéről, valamint tudományosan is nagy vitát keltett a csatlakozás lehetséges hatásainak a vizsgálata. A húszéves évforduló kiváló alkalom az ünneplés mellett arra, hogy megálljunk, és visszatekintve megnézzük, mennyire volt sikeres ez a két évtized. A cikk célja kifejezetten a hazai agrárkereskedelem folyamatainak hosszú távú vizsgálata és ezek alapján néhány általános következtetés megfogalmazása. Hogyan változtak hazánk versenypozíciói a nemzetközi agrárkereskedelemben? Milyen hatással volt az EU-tagság a hazai agrárkereskedelem szerkezetére? Mely termékcsoportok esetében vagyunk/lettünk versenyképesek? Ezekre a kérdésekre keressük a választ. A bevezetést követő fejezetek a szakirodalmi háttérrel és a módszertant ismertetik, majd az eredmények bemutatása után a következtetések levonásával zárul a cikk.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A csatlakozás mezőgazdasági és élelmiszeripari hatásainak vizsgálatával a régióban viszonylag kevés tanulmány foglalkozott. Az egyik legfrissebb felmérést a témában Jámbor és Gorton (2025) cikke adja, amely a csatlakozás 20 éves agrárpasztalatait elemzi a kelet-közép-európai

régióban. Eredményeik szerint a régió felzárkózása Nyugat-Európához csak méréselten történt meg, ugyanakkor néhány ország (Lengyelország és a balti államok) egyértelműen jobban kihasználta az EU-tagság nyújtotta előnyöket, mint például Horvátország, Szlovénia vagy Magyarország, ahol a felzárkózás üteme a leglassabb volt. Ezek az eredmények megerősítik a tízéves évforduló kapcsán tett megállapításokat (Csáki és Jámbor, 2013; Jámbor et al., 2016). Illetve fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a Gazdálkodásban ezen cikk alapjául szolgáló elemzést végzett már korábban is szerzőpárosunk, a csatlakozás 10. évfordulója apropóján (Jámbor és Vásáry, 2014). Más szerzők továbbá rávilágítanak, hogy amíg az EU-15 és az újabb tagállamok gazdaságai közötti konvergenciára utaló jelek mutatkoznak (Baráth és Fertő, 2016), továbbra is fennállnak a problémák és a szakadékok (Záhorský és Pokrivčák, 2017). Így továbbra is vitatható, hogy a mezőgazdaság és a vidéki területek Európában milyen mértékben közelednek vagy távolodnak el (Giannakis és Bruggeman, 2019) egymástól.

A komparatív előnyök elméletére épülő vizsgálatok nemzetközi szinten is kiterjedten alkalmazottak. Balassa (1965) eredeti RCA-indexe, illetve annak későbbi módosításai széles körben szolgáltak alapul az agrárkereskedelem szerkezeti elemzéséhez. A kelet-közép-európai agrárkereskedelemre vonatkozó empirikus kutatások (lásd Fertő és Hubbard, 2003; Bojnec és Fertő, 2015) rendre azt mutatták ki, hogy

a régió exportja jelentős mértékben alap- és nyersanyagokra épül, míg a magasabb feldolgozottságú termékek terén gyengébb a versenyképesség.

Az elmúlt években megjelent elemzések tovább erősítik azt a képet, miszerint a technikai komplexitás és a feldolgozottsági fok kulcsfontosságú tényezők az agrár- és élelmiszerexport versenyképessége szempontjából. Egy 2024-es EU-szintű vizsgálat kimutatta, hogy az agrár- és élelmiszertermékek közül a tej, hús, gabonafélék feldolgozott változatai rendelkeznek magasabb technikai komplexitással, míg a gyümölcsök, olajok és dohány alacsonyabb kategóriába esnek. Magyarország ebben az elemzésben az alacsony technikai komplexitású országok közé tartozik (Lădaru et al., 2024). Egy átfogó szakirodalmi áttekintés (Serban et al., 2021) szintén rámutatott, hogy az export diverzifikációja mellett a minőség, a szabványoknak való megfelelés és az innováció növelése döntő tényezők a tartós versenyképesség szempontjából. Más kutatásokban – például az EU-országok specializációját vizsgálva – azt találták, hogy nem elegendő a nagy volumenű export, hanem stratégiai specializációra van szükség: olyan termékekben kell koncentrálni, ahol a technológiai tudás, innováció és hozzáadott érték magas (Gnidchenko et al., 2023).

Ezenfelül a Nyugat-Balkán példája is mutatja, hogy az EU-integráció hatására ugyan nőtt az agrár- és élelmiszerexport volumene, de a szerkezetben fennmaradtak azok az elemek, amelyek korlátozzák a feldolgozóipari érték hozzáadásának lehetőségét, különösen, ha az export jelentős részét alacsony feldolgozottságú termékek teszik ki (Jovović et al., 2021). Magyarország esetében a szakirodalom külön is rámutat a külkereskedelem koncentrált szerkezetére, valamint a feldolgozóipar relatív gyengeségére (Jámbor és Vásáry, 2014; Jámbor és Gorton, 2025), ami jól illeszkedik a régió egészére jellemző mintázathoz.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A cikk a megnyilvánuló komparatív előnyök elméletén alapuló módszereket használ. Az eredeti Balassa-index képlete (Balassa, 1965):

$$B_{ij} = \left(\frac{X_{ij}}{X_{it}} \right) / \left(\frac{X_{nj}}{X_{nt}} \right) \quad (1)$$

ahol x az exportot, i egy adott országot, j egy meghatározott terméket, t a termékek egy csoportját, n pedig az országok adott csoportját reprezentálja. Ha $B > 1$, akkor adott országnak megnyilvánuló komparatív előnye van a referenciaországokhoz viszonyítva, ellenkező esetben megnyilvánuló komparatív hátránya (Jámbor és Vásáry, 2014).

A cikk az eredeti index Dalum et al. (1998) által módosított változatát, a megnyilvánuló szimmetrikus komparatív előny indexet (RSCA) használja, amely képlettel:

$$RSCA = (B - 1) / (B + 1) \quad (2)$$

Az RSCA-index -1 és 1 közötti értéket vehet fel, ahol a pozitív értékek a megnyilvánuló exportelőnyt, míg a negatív értékek a megnyilvánuló exporthátrányt jelzik. A cikk az exportspecializáció további vizsgálatához az RSCA-index mellett a Lafay (1992) által kifejlesztett termékszintű kereskedelmi mérlegindexet (TBI) is kiszámítja az alábbiak szerint:

$$TBI = (X_i - M_i) / (X_i + M_i) \quad (3)$$

ahol a jelölések megegyeznek az első képlet jelöléseivel. A termék szintű kereskedelmi mérlegindex kimutatja, hogy adott ország nettó exportőr ($TBI > 0$) vagy importőr ($TBI < 0$) az adott termékből. A terméktérképet arra szokták használni, hogy megvizsgáljuk, adott ország azokat a termékeket exportálja (importálja), amelyből megnyilvánuló komparatív előnye (hátránya) van.

A számítások elvégzéséhez a cikk a WITS kereskedelmi adatbázist használja HS6-os bontásban és agrárkereskedelmen a mező-

gazdasági termékek és élelmiszerek kereskedelmét érti (HS1-24). A cikk a 2001–2023 közötti időszakot fedi le, néhány esetben több kisebb időszakra bontva az elmúlt két évtizedet.

EREDMÉNYEK

A magyar agrárkereskedelem változásai a csatlakozás után

A magyar agrárkereskedelem mértéke a csatlakozás után kisebb kilengésekkel ugyan, de folyamatosan nőtt (1. ábra). A hazai agrárexport 2001-ről 2023-ra nominálértéken közel meghatszorozódott, míg az agrárimport közel megtízszereződött. A hazai agrárkereskedelmi egyenleg 2012–2013-ban érte el a maximumát, azóta nagyságrendileg 4 milliárd dollár körül stabilizálódott, az export/import aránya ugyanakkor 10 éve folyamatosan romlik (érdemes megjegyezni, hogy az EU-tagság 20 évében a Magyar Nemzeti Bank adatai alapján annyit romlott a forint a dollárral szemben, hogy ezek a változások forintban még nagyobbak).

Ami a hazai agrárkereskedelem célpiacon szerinti megoszlását illeti, az uniós csatlakozás egyértelműen erősítette az integrációt, hiszen amíg 2001–2003 között

az EU-n kívüli országok aránya az agrárexportban 26%, az agrárimportban pedig 33% volt, addig ugyanezen arányok 2021–2023 között 13 és 11%-ra módosultak. Az agrárkereskedelmünk közel fele továbbra is az EU-15 országokkal zajlik, ugyanakkor szignifikánsan nőtt a csatlakozás óta a kelet-közép-európai térség országaival folytatott agrárkereskedelem mértéke.

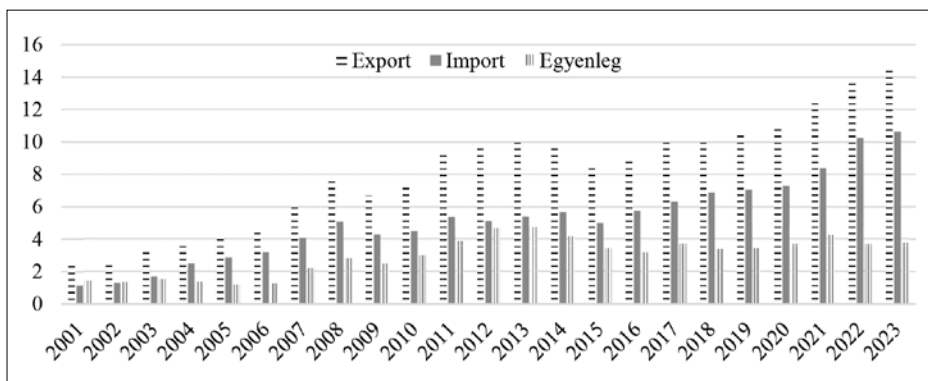
Hazánk legfontosabb agrárexport célpiacai a vizsgált időszakban Németország, Olaszország, Románia, Ausztria és Lengyelország voltak, részesedésük a teljes hazai agrárexportból a csatlakozás előtt 43%, a csatlakozás után 54% volt, azaz az agrárexport koncentrációja továbbra is magas és növekvő mértékű (1. táblázat). Ami az agrárimportot illeti, a kulcspartnerek listája Hollandia kivételével az exportéval megegyező, ugyanakkor az importkoncentráció 36%-ról 54%-ra való növekedése még erősebb koncentrációra utal, mint az export esetében. A táblázatból jól látható a regionális agrárkereskedelem növekvő szerepe is, amire fentebb utaltunk.

A hazai agrárkereskedelem termék-szerkezete a tagországok szerinti bontáshoz hasonlóan koncentrált képet mutat (2. táblázat). A magyar agrárexportban kiemelkedően fontos szerepe van a gabonaféléknek

I. ábra

A magyar agrárkereskedelem alakulása 2001–2023 között nominálértéken
(Trends in Hungarian agricultural trade between 2001 and 2023 in nominal terms)

milliárd dollár

Forrás: WITS-adatok (2025) alapján saját szerkesztés.

I. táblázat

A magyar agrárkereskedelem legfontosabb kereskedelmi partnerei a piaci részesedések alapján*

(The most important trading partners of Hungarian agricultural trade by market share)

százalék

Export			Import		
Ország	2001–2003	2021–2023	Ország	2001–2003	2021–2023
Németország	18	15	Németország	12	17
Olaszország	7	12	Lengyelország	7	13
Románia	7	12	Szlovákia	4	10
Ausztria	7	9	Hollandia	9	8
Lengyelország	4	5	Ausztria	4	7
Összesen	43	54	Összesen	36	54

* A táblázat az öt legnagyobb részesedéssel rendelkező országot jeleníti meg a 2021–2023-as időszak átlaga alapján csökkenő sorrendben.

Forrás: WITS-adatok (2025) alapján saját szerkesztés.

(10), az élelmiszeripari melléktermékeknek (23), a húsoknak (02), az italoknak (22) és az egyéb ehető élelmiszereknek (21): összesített piaci részesedésük mindkét vizsgált időszakban közel 50% volt. A csatlakozás után nagymértékben visszaesett a húsok részaránya az exportban, főként az italok (22) és egyéb ehető élelmiszerek (21) javára.

A magyar agrárimport termékcsoportok szerinti megoszlásának változása az exporthoz hasonló képet mutat. Az élelmiszeripari melléktermékek (23), hústermékek (02), egyéb ehető élelmiszerek (21), gabonakészítmények (19) és tejtermékek (4) összesített részesedése az EU-ból származó hazai agrárimportban mindkét időszakban 40% körül mozgott. A csatlakozás után itt nagymértékű változásként csak az egyéb élelmiszeripari melléktermékek (23) csökkenő importja jelenik meg. Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy a mezőgazdasági melléktermékek, a hústermékek és egyéb élelmiszerek mind az exportban, mind az importban az öt legfontosabb termékcsoport közé tartoznak, amely ágazaton belüli agrárkereskedelmi mintákra utal.

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a magyar agrárkereskedelemnek a csatlakozás után egyre nagyobb része bonyolódik az Európai Unióval. A ter-

mékszerkezetre jelentős hatással nem volt az uniós tagság. A csatlakozást követően a hazai agrárexport tagországonkénti és termékenkénti bontása egyaránt a koncentráció magas, egyúttal növekvő szintjét mutatja, míg az agrárimport esetében országok szintjén magas és erősödő, termékek szintjén magas, de csökkenő a koncentráció.

Az agrárkereskedelem specializációja

Az RSCA-indexek kiszámításával láthatóvá válnak a hazai agrárkereskedelem specializációs mintái (3. táblázat). Először is világos, hogy összesen hét termékcsoport: élő állatok (01), hústermékek (2), állati melléktermékek (5), gabonafélék (10), malomipari termékek (11), zöldség- és gyümölcstermékek (20) és élelmiszeripari melléktermékek (23) rendelkezett minden vizsgált időszakban megnyilvánuló komparatív előnnyel a 24 termékcsoportból. Másodsor az is látható, hogy 2001–2003-ról 2021–2023-ra 10 termékcsoport RSCA-indexei csökkentek, utalva ezzel a komparatív előnyök és a versenypozíciók romlására. A legmagasabb RSCA-index (0,56) az élő állatoknál (1) fordult elő, míg a legalacsonyabb (–0,95) a halaknál (3).

2. táblázat

A magyar agrárkereskedelem legfontosabb termékei a piaci részesedések alapján*
(Most important products of Hungarian agricultural trade by market shares)

százalék

	Export			Import	
Termék**	2001–2003	2021–2023	Termék**	2001–2003	2021–2023
Gabonafélék (10)	13	14	Élelmiszeripari melléktermékek (23)	20	9
Élelmiszeripari melléktermékek (23)	7	11	Hústermékek (2)	5	8
Hústermékek (2)	21	10	Egyéb ehető élelmiszerek (21)	8	8
Italok (22)	4	8	Gabona-készítmények (19)	6	7
Egyéb ehető élelmiszerek (21)	3	8	Tejtermékek (4)	5	6
Összesen	47	51	Összesen	44	37

* A táblázat az öt legnagyobb részesedéssel rendelkező HS2 szintű termékcsoportot jeleníti meg a 2021–2023-as időszak átlaga alapján csökkenő sorrendben.

** A termékcsoportok pontos nevei megtalálhatók a HS2-rendszerben. A zárójelben a csoportot azonosító kódszámok vannak megadva.

Forrás: WITS-adatok (2025) alapján saját szerkesztés

Az eredményeket részletesebben elemezve az élő állatok egyértelmű komparatív előnyökkel rendelkeztek a csatlakozás előtt és után is, sőt az előnyök némileg nőttek is. A húskban meglévő komparatív előnyök csökkenése nem meglepő jelenség, mivel a hazai állattartó szektor az uniós csatlakozás óta komoly nyomás alatt van a növekvő takarmányárak, energiaköltségek és az éles verseny következtében kialakult fogyasztói árak miatt. A halak esetében meglévő komparatív hátrányok szintén nem meglepők, tekintettel az ország adottságaira. A tejtermékek esetén mutatkozó komparatív hátrány részben magyarázható az állattartó szektor hanyatlásával, részben a régiós országok komoly tejtermelő hagyományával és versenyével. Meglepő ugyanakkor, hogy annak ellenére, hogy az ország területének közel 20%-a erdő, a faexport nem rendelkezik komparatív előnnyel.

A nagy hazai tradíciókkal bíró zöldség- és gyümölcssektorban meglévő komparatív hátrányok és romló versenypozíciók azonban komoly aggodalomra adnak okot, és csak részben magyaráz-

hatók a fogyasztói szokások változásaival. A kávé-, tea-, lakk- és dohánygyártás negatív eredményei nem meglepőek az ország adottságainak ismeretében, ahogyan az sem, hogy az ország mezőgazdasági területeinek 80%-át kitevő szántók komparatív előnyt kölcsönöznek a gabonaféléknek (ám a csökkenés itt nehezen magyarázható). A malomipari termékek versenyelőnye összefüggésben van az alapanyag-termelő szektor sikereivel, ám az olajos növények terén romló tendenciák nem kedveznek a szektor versenyképességének.

A növényi termékek (döntően nád, gyékény stb.) esetében meglévő komparatív előnyök meglepőnek számítanak, ugyanakkor csökkennek, ahogyan a cukor „semleges” teljesítménye is, hiszen mára hazánkban egyetlen cukorgyár üzemel csak. A zsírok és olajok, valamint a húskészítmények teljesítményei részben magyarázhatók az állattartó szektor hanyatlásával, ugyanakkor meglepő a feldolgozott élelmiszerek és egyéb termékek javuló versenypozíciója, figyelembe véve az élelmiszeripar helyzetét és kilátásait.

3. táblázat

A magyar agrárkereskedelem RSCA-indexei termékcsoportonként, 2001–2023
(RSCA indices of Hungarian agricultural trade by product group, 2001–2023)

Termékcsoport*	2001–2003	2014–2016	2021–2023
Élő állat (01)	0,43	0,44	0,56
Hústermékek (02)	0,42	0,20	0,11
Halak (03)	–0,95	–0,92	–0,95
Tejtermékek (04)	–0,08	–0,08	–0,03
Állati melléktermékek (05)	0,58	0,16	0,24
Fák (06)	–0,49	–0,48	–0,24
Zöldségek (07)	0,07	–0,18	–0,25
Gyümölcsök (08)	–0,37	–0,65	–0,69
Kávé, tea, fűszerek (09)	–0,43	–0,57	–0,66
Gabonafélék (10)	0,30	0,36	0,28
Malomipari termékek (11)	0,12	0,03	0,16
Olajos növények (12)	0,13	0,02	–0,13
Lakk, gumi (13)	–0,92	–0,81	–0,94
Növényi termékek (14)	0,55	–0,16	–0,19
Zsírok és olajok (15)	–0,36	–0,01	0,05
Húskészítmények (16)	0,06	–0,04	0,07
Cukor (17)	–0,34	0,02	–0,02
Kakaó (18)	–0,32	–0,27	–0,13
Gabonakészítmények (19)	–0,47	–0,29	–0,18
Zöldség- és gyümölcstermékek (20)	0,44	0,20	0,17
Egyéb ehető élelmiszerek (21)	–0,19	0,19	0,22
Italok (22)	–0,35	–0,07	0,08
Élelmiszeripari melléktermékek (23)	0,20	0,33	0,38
Dohány (24)	–0,80	–0,37	–0,17

* A termékcsoportok pontos nevei megtalálhatók a HS2-rendszerben. A zárójelben a csoportot azonosító kódszámok vannak megadva.

Forrás: WITS-adatok (2025) alapján saját szerkesztés.

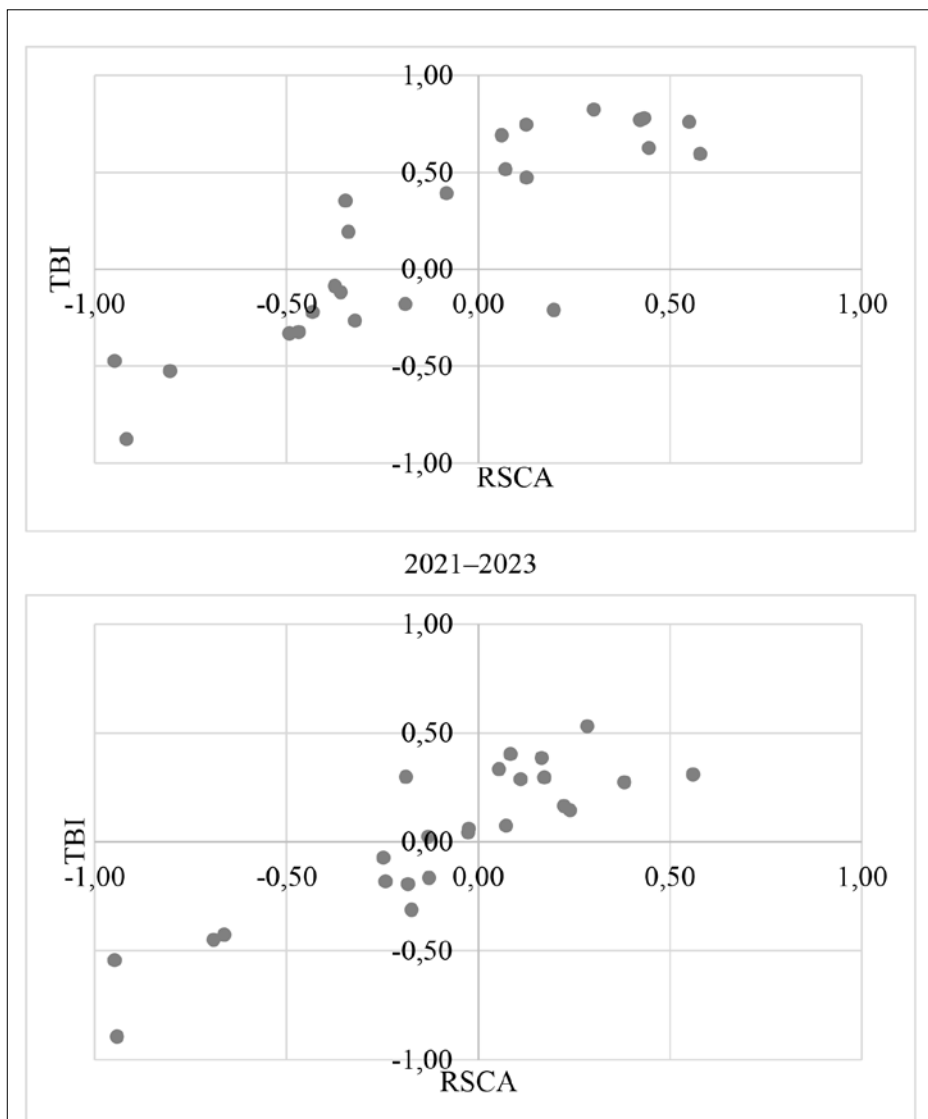
A hazai agrárkereskedelem specializációs mintáinak további elemzését teszik lehetővé a módszertani részben definiált terméktérképek. A korábbi megállapításainkkal ellentétben (Jámbor és Vásáry, 2014) 20 év múltán azt lehet látni, hogy a magyar agrárkereskedelem termékszerkezete letisztult, a legtöbb termék az „A” és „D” kategóriák valamelyikébe tartozik, vagyis van belőle előnyünk és exportáljuk („A”), illetve nincs előnyünk, de importáljuk („D”). Hazánk romló versenypozíciót ugyanakkor a terméktérképek is jól alátá-

masztják, hiszen látható, hogyan csökkent az „A” kategóriába (komparatív előny és nettó exportőri pozíció) tartozó termékcsoportok előnyeinek a mértéke.

2021–2023-ban az „A” kategóriába tizenegy termékcsoport tartozott: az élő állatok (01), a hústermékek (2), állati melléktermékek (5), gabonafélék (10), malomipari termékek (11), zsírok és olajok (15), húskészítmények (16), zöldség- és gyümölcstermékek (20), egyéb ehető élelmiszerek (21), italok (22) és az élelmiszeripari melléktermékek (23). A „D” kategóriába ezzel

2. ábra

A magyar agrárkereskedelem terméktérképei, 2001–2023
(Product maps of Hungarian agricultural trade, 2001–2023)
 2001–2003

Forrás: WITS (2025) adatok alapján saját szerkesztés.

szemben kilenc csoport került: halak (03), fák (06), zöldségek (07), gyümölcsök (08), kávé, tea, fűszerek (09), lakk (13), kakaó (18), gabona-készítmények (19) és dohány (24). A „B” kategóriában 2021–2023-ban

nem volt termék, a „C” kategóriában pedig négy termékcsoporthoz tartoztak: tejtermékek (4), olajos növények (12), növényi termékek (14) és cukor (17). A csatlakozás után húsz évvel csökkentek a komparatív előnyeink,

de szerkezetileg nagy változás nem történt. Ugyanakkor jó tendencia, hogy a 2. táblázatban azonosított, hazai agrárexportot vezető termékek közül a csatlakozás után minden termék „A” kategóriás.

Tisztában vagyunk azzal, hogy a fenti eredményeket óvatosan kell kezelni, mivel a módszertannak megvannak a maga korlátai. Először is az alapadatok sokszor nem megbízhatók, mivel (1) a részek összegei nem feltétlenül adják ki az egészet, (2) nem minden ország jelent minden egyes évben teljeskörűen kereskedelmi adatokat, (3) a kereskedelmi besorolások közötti választás torzíthatja az eredményeket, és (4) az egyik ország importja nem feltétlenül felel meg egy másik ország exportjának. Másodszor a Balassa- (és az RSCA-) indexek nagyon érzékenyek a nulla értékre (lásd pl. az első képletet), ami szintén torzíthatja az eredményeket. Harmadszor, más kereskedelmi partner választása ugyancsak más eredményekre vezethet. Mindezek ellenére úgy gondoljuk, eredményeink összhangban vannak a korábbi empirikus vizsgálatok többségével és a valósággal is (Jámbor és Vásáry, 2014).

Az agrárkereskedelem jövője?

Az agrárkereskedelmet az EU és a globális kereskedelmi folyamatok fejlődése érdemi módon tudta segíti az elmúlt időszakban. Jelentős és tartós kereskedelmi torzítás vagy korlátozás nem jelent meg, továbbá az egységes belső piac érdemi módon tudta biztosítani a külpiaconkat és így a hazai agrár-külkereskedelmi többletet.

Viszont az ágazat szerkezeti sajátosságai egyértelműen leképeződnek a kereskedelemben is, hiszen még mindig jelentős a növényi eredetű termékek, továbbá az alap- és félkész termékek részesedése az exporton belül, míg inkább a magasabb feldolgozottságú termékek importja domináns az import esetében.

20 év tanulságai alapján örömmel lehet ugyanakkor arra tekinteni, hogy az ágazati

külkereskedelem képes volt helyt állni a belső piacon, és stabil a külkereskedelmi többlete. Az elmúlt időszak alatt nem sikerült jelentős mértékben fejleszteni és emelni a feldolgozó- és élelmiszeripari kapacitásokat, továbbá a versenyképességi és hatékonysági lemaradás sem mérséklődött az uniós versenytársakhoz képest, ahogy az export szerkezetében sincsenek előremutató változások. Az uniós tagság és az uniós források adta lehetőséget nem sikerült olyan mértékben kihasználni, hogy a külkereskedelem termékszerkezete hatékonyságot tükröző, versenyképes áru-alapon támaszkodó és a változó piaci, illetve fogyasztói igényekre rugalmasan reagálni képes állapotba jusson. A támogatott beruházások ugyan jelentős volumenűek voltak, de önmagukban nem tudták biztosítani a fejlesztés magasabb színvonalát.

A napjainkban megjelenő globális és európai szintű politikai és gazdasági kihívások árnyékában a hazai szereplőknek a termelékenység, a hatékonyság és egyúttal a reziliens állapot kialakítását kellene előtérbe helyezniük annak érdekében, hogy – a lehetséges és várható uniós bővítés mellett valamint a világgazdasági turbulenciák ellenére is – az uniós tagságunk következő 20 éve prosperáló legyen.

KÖVETKEZTETÉS ÉS JAVASLATOK

A tanulmány eredményei alapján egyértelmű, hogy Magyarország agrárkereskedelme az EU-csatlakozás után szorosabban integrálódott az európai piacba, miközben a külkereskedelmi többlet fennmaradt. A termékszerkezet azonban alig változott: továbbra is a növényi eredetű és alapvetően alacsony feldolgozottságú termékek dominálnak, míg a magasabb hozzáadott értékű élelmiszerek szerepe csekély. A komparatív előnyök mérséklődése és a specializáció letisztulása arra utal, hogy a magyar agrárkereskedelem szerkezeti kihívásai húsz év után is fennállnak.

A jövőre nézve több irányban fogalmazhatók meg javaslatok. Szakpolitikai szinten szükség lenne a feldolgozóipar kapacitásainak és hatékonyságának fejlesztésére, amely elősegítené a magasabb feldolgozottságú termékek arányának növelését az exportban. Fontos a külpiacok diverzifikációja is, amely csökkentené a jelenlegi magas földrajzi koncentrációból fakadó kockázatokat. Vállalati szinten a versenyképesség kulcsa az innováció, a minőségbiztosítás, a fenntarthatósági szempontok erősítése és a fogyasztói igényekhez való gyors alkalmazkodás. A magyar élelmiszeriparnak a nemzetközi trendekhez illeszkedve nagyobb hangsúlyt kellene helyeznie a minőségi, egészségtudatos és környezetbarát termékek előállítására. Kutatási szinten érdemes a vizsgálatot

kiterjeszteni más kelet-közép-európai országokra, ami lehetővé tenné a regionális összehasonlítást. Emellett fontos kutatási irány a kereskedelem, a technikai komplexitás és a fenntarthatóság összekapcsolt elemzése, különösen a klímaváltozás és a globális piaci zavarok fényében.

Összességében Magyarország agrárkereskedelmének következő húsz éve akkor lehet sikeres, ha a jelenlegi stabil, de szerkezetileg kedvezőtlen helyzetből stratégiai szemléletváltással tud kilépni. Ehhez nemcsak a támogatási rendszer fenntartására, hanem tudatos fejlesztéspolitikára, vállalati innovációra és regionális együttműködésekre van szükség, amelyek elősegíthetik a magasabb hozzáadott értékű, versenyképes exporttermékek térnyerését.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and „Revealed” Comparative Advantage. *The Manchester School*, 33, 99–123.
- Constantin, M., Sapena, J., Apetrei, A. és Patarlageanu, S. R. (2023). Deliver Smart, Not More! Building Economically Sustainable Competitiveness on the Ground of High Agri-Food Trade Specialization in the EU. *Foods*, 12(2), 232. <https://doi.org/10.3390/foods12020232>
- Csáki, Cs. és Jámbor, A. (2013). The impact of EU accession: lessons from the agriculture of the new member states. *Post-Communist Economies*, 25(3), 325–342. <https://doi.org/10.1080/14631377.2013.813139>
- Dalum, B., Laursen, K. és Villumsen, G. (1998). Structural Change in OECD Export Specialisation Patterns: Despecialisation and ‘Stickiness’. *International Review of Applied Economics*, 12(2), 423–443.
- Giannakis, E., és Bruggeman, A. (2019). Regional disparities in economic resilience in the European Union across the urban–rural divide. *Regional Studies*, 54(9), 1200–1213. <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1698720>
- Jámbor, A. és Gorton, M. (2025). Twenty years of EU accession: learning lessons from Central and Eastern European agriculture and rural areas. *Agricultural and Food Economics*, 13(1). <https://doi.org/10.1186/s40100-025-00346-w>
- Jámbor, A., Somai, M. és Kovács, S. (2016). 10 Years of EU Membership: Diverging Performances in New Member States Agriculture. *Ekonomicky Casopis*, 64(5), 458–476.
- Jámbor, A. és Vásáry, M. (2014). A magyar agrárkereskedelem tíz évvel a csatlakozás után. *Gazdálkodás*, 58(3), 237–246.
- Ladaru, G. R., Lombardi, M., Petre, I. L., Dobrota, C. E., Platania, M. és Mocanu, S. (2024). Analysis of Export Competitiveness of Agri-Food Products at the EU-27, Level through the Perspective of Technical Complexity. *Sustainability*, 16(13), 5807. <https://doi.org/10.3390/su16135807>
- Lafay, G. (1992). The Measurement of Revealed Comparative Advantages. In Dagenais, M. G. and Muet, P. A. (eds), *International Trade Modelling*. Chapman & Hill, London.

- Matkovski, B., Zekic, S., Dokic, D., Jurjevic, Z. és Duric, I. (2021). Export Competitiveness of Agri-Food Sector during the EU Integration Process: Evidence from the Western Balkans. *Foods*, 11(1), 10. <https://doi.org/10.3390/foods11010010>
- Mizik, T. (2021). Agri-Food Trade Competitiveness: A Review of the Literature. *Sustainability*, 13(20), 11235. <https://doi.org/10.3390/su132011235>
- Popescu, L., Găman, M., Mihai, L.-S., Mihai, M. és Drăgan, C. O. (2025). Study on the Evolution and Forecast of Agricultural Raw Material Exports in Emerging Economies in Central and Eastern Europe. *Agriculture*, 15(17), 1811. <https://doi.org/10.3390/agriculture15171811>
- Záhorský, T. és Pokrivčák, J. (2017). Assessment of the Agricultural Performance in Central and Eastern European Countries. *AGRIS on-line Papers in Economics and Informatics*, 9(1), 113–123. <https://doi.org/10.7160/aol.2017.090110>